

Občutek poraza pa lahko kandidatom precej omilimo, če smo v celotnem volilnem postopku do njih korektni in če tudi po koncu ohranimo z njimi delovni in človeški stik. Samo v tem primeru bo mogoče čez štiri leta širiti krog pripravljenih in kvalitetnih kandidatov. Če pa bo po volitvah veliko upravičeno prizadetih, užaljenih in človeško razvrednotenih, bo to slaba dota za nove volilne postopke. Korektno in vsebinsko polno razmerje med predlagatelji in kandidati se bo torej odločilno preizkusilo po volitvah, in sicer tako pri zmagovalcih kot pri poražencih.

CIRIL RIBIČIČ

O modelih za volitve 1990

Aktualne razprave o volitvah – v sklopu ustavnih razprav in razprav o bodoči volilni zakonodaji – se vrtijo okrog vrste odprtih sistemskih in aktualno-političnih dilem. Bolj ali manj nesporno skupno izhodišče za dograjevanje volilnega sistema je spoznanje, da je treba v naš volilni sistem v večji meri vnesti izkušnje iz drugih demokratičnih sistemov po svetu in pripraviti volitve, ki bodo resnično demokratične, pluralistične, odprte, poštene in tudi nepredvidljive. Z volitvami naj se vzpostavi legitimnost državnih organov, izrazi zaupanje ljudi in poveri mandat izvoljenim. Nobenega razloga ni, da ne bi ob širšem upoštevanju neposrednosti volitev in širjenju samostojnosti izvoljenih članov skupščin upoštevali tistih pozitivnih tradicij našega volilnega sistema, ki vse bolj postajajo sestavina prizadevanj demokratično usmerjenih političnih strank po svetu. To velja na primer za prizadevanja, da bi zagotovili trajnost vpliva volilcev na delovanje izvoljenih članov skupščin in drugih funkcionarjev (delegatsko razmerje), pa čeprav ta trajni nadzor z možnostjo odpoklica praviloma ne bo več vezan na samoupravno skupnost, ampak bolj na politično organizirane volilce v ustrezni volilni enoti. Te posebnosti volilnega sistema imajo svoje opravičilo še zlasti v tistih primerih, ko naj bi ob teritorialnem zadržali tudi funkcionalno-delovno načelo (zbori dela).

Razlikovati pa velja med razpravo o modelu volilnega sistema za volitve leta 1990 – z vsemi omejitvami v Ustavi SFRJ in zaradi prehodnosti tega modela – in razmišljanjem o volilnem sistemu po tem prehodnem obdobju. S tega vidika je nesporno, da bi veljalo že za tokratne volitve storiti kaj več v smeri tistih načel in izpeljav, ki se nakazujejo kot dolgoročnejša perspektiva razvoja (poenostavitev strukture skupščin, krepitev vloge državljana, ukinitvev družbenopolitičnih zborov itd.). Pot, ki so jo izbrali amandmaji k Ustavi SR Slovenije, je sicer ena od možnih poti k takšnemu cilju, vprašanje pa je, če je najboljša, ker krepi vlogo družbenopolitičnih zborov in s tem tudi posredno prispeva k ohranjanju zborov krajevnih skupnosti in zbora občin kot teles, ki niso predvsem izraz teritorialno organiziranih državljanov, ampak njihovih teritorialnih lokalnih skupnosti (po svojem položaju in paritetni sestavi so ti zbori zelo blizu federalnim zborom, kar ni v skladu z omejevanjem in zmanjševanjem funkcij lokalnih skupnosti v spremembah Ustave SFRJ in Ustave SR Slovenije). Zaenkrat je odložena razprava o tem, ali naj zbori dela še ostanejo sestavina skupščin glede na globoke spremembe v ekonomskem sistemu in težnjo po krepitvi vloge državljana.

Ne glede na številna skupna izhodišča se v različnih političnih organizacijah, tradicionalnih in novih, zagovarjajo različni pristopi k izdelavi modela za volitve v letu 1990. To je tudi povsem razumljivo, saj vsaka organizacija poskuša doseči takšen model volitev, ki ji glede na njene specifične možnosti in sposobnosti najbolj ustreza. Ena želi v ospredje postaviti svoj program, druga bolj zaupa v sposobnost kandidatov, ki naj bi v neposredni konkurenci z drugimi kandidati dosegli prepričljive zmage, tretja gradi na negativnem programu oz. na napakah v programskih usmeritvah in delovanju tradicionalnih političnih organizacij itd. Vse to je razumljivo, saj se tudi v tujini, celo tam, kjer so demokratične parlamentarne tradicije postopno izgrajevali skozi stoletja, o spremembah volilnega sistema razpredajo najbolj žolčne razprave. Tisto, kar je v naših aktualnih razpravah manj razumljivo, je to, da nekatere organizacije proglašajo samo svoj model za edino možen in demokratičen, čeprav je očitno, da so v demokratičnem svetu modeli zelo različni. So taki modeli, ki v ospredje postavljajo programe strank in pri katerih je poudarek na njihovi medsebojni konkurenci, ter drugi, pri katerih je v ospredju konkurenca med posameznimi kandidati in je zanje drugotnega pomena, za katero stranko na volitvah nastopajo oz. katera stranka jih podpira. Osebnost se nagiba h kombinaciji enega in drugega modela, torej za volilni sistem, v katerem ne bodo podcenjene vloge, sposobnosti in druge kvalitete kandidatov, niti ne bo onemogočena tekmovalnost med političnimi organizacijami, ki za posameznimi kandidati stoje. Ankete javnega mnenja, zlasti tista, ki se je nanašala na spremembe slovenske ustave, so pokazale, da se ljudje večinsko nagibajo k takšnemu sistemu, v katerem bodo sami predlagali in določali kandidate, opravljali selekcijo med njimi in da tega ne želijo prepuščati političnim organizacijam oz. njihovim vodstvom. Takšno razpoloženje je lahko tudi izraz nezaupanja, pogojenega s preteklimi slabimi izkušnjami, ko je ustava opredeljevala kot nosilca kandidiranja ljudi, v Socialistični zvezi pa so to vlogo večkrat opravljali ozki politični organi sami v imenu ljudi.

Kar zadeva ZKS, je očitno, da bi rada v ospredje postavila svoja reformna prizadevanja in osebnosti, ki so njihov spodbujevalec in nosilec – glede na jugoslovanske politične razmere pa tudi najpomembnejši garant za nadaljevanje demokratičnih prizadevanj. Na drugi strani pa t.i. alternativa ne želi postavljati v ospredje toliko svojega programa in kandidatov, ki so ga sposobni uresničiti, pač pa slabosti in grehe iz pretekle zgodovine ZKS in nevarnosti, ki za demokracijo izvirajo iz spopadov in načina organiziranja ZKJ. V vsakem primeru bosta odnos do preteklosti in do odnosov v jugoslovanski federaciji ključnega pomena za volilne rezultate v letu 1990. Razumljivo je, da ZKS, ki ima primerjalno gledano največ v javnosti poznanih strokovnih, kulturnih, političnih in drugih uglednih osebnosti, želi predvsem spodbujati konkuriranje teh osebnosti v volilnih enotah, ožjih od republike. Še zlasti, ker bi s preteklimi napakami obremenjeno ime in simboli, če bi šlo za izbiro med listami političnih organizacij, po krivici prinesli tej organizaciji precej negativnih glasov.

Kar zadeva odnose v Jugoslaviji, je sicer res, da je tudi glede njih ZKS obremenjena s prepiri in porazi iz preteklosti. Toda po drugi strani ostaja bolj ali manj edina politična sila, ki lahko učinkovito preprečuje zunanje posege zoper demokratizacijo v Sloveniji in ne ponuja le popularne, ampak tudi realne modele bodočega razvoja teh odnosov. Zato velja upoštevati kot omejujočo značilnost mnogih novih političnih organizacij, da razen nerealnih, že kar avanturističnih zamisli, praviloma nimajo izdelanega jugoslovanskega programa, ali so celo odmislili Jugoslavijo v dobrem in zlem. Prednost ZKS je, da je bolj ali manj uspešno preprečeva-

la vsiljevanje unitarističnih vzorcev, s ponujanjem svoje zamisli nove jugoslovanske ustavne ureditve in perspektive asimetrične federacije pa poskuša prevzemati pobudo tudi na tem področju. Tako za ZKS kot za nove politične organizacije, celo tiste, ki v svojem nazivu nosijo element »sociale«, pa je značilno, da nimajo dovolj oprijemljivega in kriznim razmeram prilagojenega ekonomskega in socialnega programa, ki bi moral biti odločilni temelj za opredeljevanje volilcev. S programskim dokumentom »Za evropsko kakovost življenja« želi ZKS to slabost preseči.

Največji del Jugoslavije bo verjetno tudi na volitvah leta 1990 ostal pri takšni praksi, kjer so ljudje formalni, z ustavo opredeljeni nosilec vseh kandidacijskih in volilnih opravil, resnično pomembne kadrovske rešitve in selekcija kandidatov pa so že pred volitvami odločene v ozkih političnih, zlasti partijskih strukturah. Razumljivo je, da iz tega dela Jugoslavije ne bodo ravno s simpatijami spremljali demokratizacijo volilnega sistema v Sloveniji. Zato je prehodna ureditev, ki upošteva kot okvir rešitve Ustave SFRJ in doseženo stopnjo političnega pluralizma, dovolj napredna, da je sprejemljiva za alternativo in dovolj umirjena, da je lahko realna. Za volitve leta 1994 pa menim, da bi morali izoblikovati volilni sistem, ki bo iz pravic političnega državljana in svobode njegovega političnega organiziranja izpeljal enostavnejši skupščinski sistem (z izrazitejšo delitvijo funkcij v njem) in takšen model volilnega sistema, ki bo omogočal nastopanje političnih organizacij in njihovih programov na način, ki ne bo izključeval tudi izbire med posameznimi kandidati. V nasprotnem primeru bi delegatsko posrednost volilnega sistema zamenjali s posrednostjo, ki je značilna za volitve, zasnovane na čistem proporcionalnem načelu.

Slabost takšnega sistema bi bila tudi v tem, da bi se na listah političnih strank lahko na delegatske in druge funkcije »pretihotapili« v javnosti neznan ljudje brez ustrezne samostojnosti in ustvarjalnosti, skratka strankarski aparatčiki oz. birokrati.

DIMITRIJ RUPEL

O volitvah

Že s samo besedo dajemo Slovenci *volitvam* nekoliko poseben pomen. Nemske *Wahlen* ali angleško-francoske *elections* bi lahko – podobno kot Srbi prevajali z *izbori* ali *izbiranjem*, vendar smo se odločili za naziv, ki ima nekoliko svečan ali posebno vpluden pomen. Mislim na sorodne besede, kot so *volja*, *izvolite* (*prosim!*), *izvoljen* itn. Na Slovenskem »izvoljen« ne pomeni, da je nekdo preprosto izbran, da o njegovem položaju odločajo bolj ali manj številni kolektivi in da gre za preproste računске in kvantitativne zadeve. »Volitve« imajo – če pomislim na izvorni pomen in zven te besede – višji, rekel bi, »kvalitativen« pomen. Verjetno gre za naključje, toda to naključje se ujema s pomenom, ki so ga imele volitve na Slovenskem v najnovejši dobi, recimo v času moje in kasnejših generacij: za izid volitev se je vedelo že vnaprej in popolnoma jasno je bilo, kdo je lahko izvoljen in kdo ne.

Če spomnim na Maxa Webra, so volitve značilna ustanova tistega epohalnega